

Werk en inkomen in groeikernen

Auteur(s):

Knol, F.

*De auteur is werkzaam bij het Sociaal en Cultureel Planbureau.***Verschenen in:**

ESB, 86e jaargang, nr. 4304, pagina 336, 13 april 2001

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

regionale, economie

De groeikernen in Nederland zijn er nog niet goed in geslaagd, naast woonstad ook werkstad te worden. Wel is het inkomen er hoog. Dit komt vooral door de vele relatief laag opgeleide tweeverdieners.

In de jaren zeventig van de twintigste eeuw zijn op initiatief van de nationale overheid in Nederland nieuwe steden (groeikernen) gebouwd. Deze steden kregen de opdracht te groeien - zowel in bevolking als in woningvoorraad - om zodoende de bevolking van de grote steden te kunnen opvangen ¹.

De relatie tussen donorstad en groeikern heeft lange tijd in het teken gestaan van de toename van woningen en van de bevolking. Door een nationaal beleidsorgaan als de Rijksplanologische Dienst, maar ook door de groeikernen zelf wordt een dergelijke eenzijdige ontwikkeling echter afgewezen. Er moet ook voldoende werkgelegenheid zijn. De groeikernen gaan nog een stapje verder en formuleren ook een doelstelling op het gebied van de bevolkingssamenstelling. Deze moet evenwichtig zijn. Daarmee wordt bedoeld dat er een overeenkomst moet zijn met de landelijke of regionale bevolkingssamenstelling, ook naar inkomen. In dit artikel wordt ingegaan op de vraag in hoeverre groeikernen - zo'n 20-25 jaar na hun aanwijzing - deze doelstellingen hebben bereikt ².

Werkgelegenheid

In hoeverre is inmiddels de groeikern behalve woonstad ook werkstad geworden? Deze vraag wordt besproken aan de hand van de ontwikkeling van de woon-werkbalans (de verhouding tussen het aantal banen en het totaal aantal personen in de beroepsbevolking) in de groeikernen en enkele andere gemeentegroepen ³.

[tabel 1](#) toont dat in de groeikernen de balans relatief slecht is, hoewel er in de jaren negentig een duidelijke verbetering is geweest. Deze verbetering steekt gunstig af tegen de negatieve ontwikkeling in de middelgrote en grote steden. Vermoedelijk speelt de verplaatsing van bedrijven, die zich onder druk van ruimtegebrek naar buiten de gemeentegrenzen vestigden, hierbij een rol. Niettemin hebben de middelgrote steden zelf nog steeds een woon-werkbalans nabij de 100 (in het Westen des lands) of daarboven (elders in Nederland).

Tabel 1. Aantal banen, totaal en als percentage van beroepsbevolking, per gebiedscategorie (woon-werkbalans)

	1992		1994		1996	
	totaal	% beroeps- bev.	totaal	% beroeps- bev.	totaal	% beroeps- bev.
groeikernen	342.330	79,6	362.750	81,2	391.390	82,8
forensengemeenten-west	357.890	65,2	356.380	65,7	376.360	68,2
forensengemeenten-overig	142.910	70,1	138.390	65,5	137.820	67,8
middelgrote steden-west	600.340	98,9	596.680	94,8	624.030	96,2
middelgrote steden-overig	1.245.010	119,8	1.258.560	115,9	1.327.080	116,4
grote steden	1.035.800	125,7	1.021.500	120,4	1.058.810	121,8

Bron: CBS, *Statline '92-96*, SCP-bewerking

Tussen de groeikernen onderling zijn aanzienlijke verschillen in de woon-werkbalansen. In de Haarlemmermeer is sprake van een wel zeer gunstige woon-werkbalans: zeer veel personen die in deze gemeente werken komen van elders. Vanzelfsprekend is dat voor een zeer belangrijk deel het gevolg van de ligging van Schiphol in deze gemeente.

Behalve de Haarlemmermeer vertonen ook Alkmaar en Nieuwegein een zeer aantrekkelijke woon-werkbalans. Ook hier ligt de woon-werkbalans boven de 100. Alkmaar is vanouds een centrumgemeente en Nieuwegein is door zijn zeer centrale ligging aantrekkelijk. Er zijn echter ook veel groeikernen waar nog steeds een groot deel van de bevolking elders werk moet zoeken en vinden, of werkloos is. Met name Almere, Huizen, Purmerend, Spijkenisse en Westervoort scoren ongunstig.

Werkloosheid

Tot de werkloze beroepsbevolking worden volgens de definitie (1991) van het CBS personen gerekend die behoren tot de beroepsbevolking en die niet of minder dan twaalf uur per week werken.

De groeikernen nemen gedurende de periode 1992-1997 een middenpositie in waar het gaat om het aandeel werklozen. Het werkloosheidsaandeel is over het algemeen wat groter in de grote en middelgrote steden in overig Nederland, en wat kleiner in de forensengemeenten. Ten opzichte van 1992 is in 1996 het percentage werklozen in zowel de groeikernen als in de middelgrote steden in het Westen, toegenomen met ongeveer twintig procent. In de overige gebiedscategorieën is de toename minder of afwezig geweest ([tabel 2](#)). De relatief grote toename in de groeikernen is opvallend, gezien de positieve ontwikkeling van de bedrijvigheid in de groeikernen in dezelfde periode (zie [tabel 1](#)). Wellicht worden de nieuwe banen niet volledig ingenomen door de bevolking van de groeikernen en is er sprake van forensenverkeer naar deze nieuwe banen. Na 1996 is de werkloosheid in de groeikernen evenals elders duidelijk afgenomen tot beneden het niveau van 1992.

Tabel 2. Werkloze beroepsbevolking als percentage van totale beroepsbevolking, per gebiedscategorie

	groeikernen	forensengemeenten west	forensengemeenten overig	middelgrote-steden west	middelgrote-steden overig	grote steden	Nederland
1992	6,2	4,5	5,9	5,9	9,2	10,8	7,1
1993	6,6	5,3	6,0	7,0	10,0	11,4	7,8
1994	7,4	5,5	5,9	7,6	10,5	12,1	8,2
1995	7,8	5,3	6,1	8,0	10,2	11,7	8,2
1996	7,3	4,7	5,9	7,2	9,2	10,8	7,5
1997	6,1	4,2	5,2	6,0	7,8	9,4	6,4

Bron: CBS, Statline '92-'97, SCP-bewerking

Het aandeel werklozen in de afzonderlijke nieuwe steden varieert. In Lelystad, Hellevoetsluis, Helmond en Spijkenisse zijn veel werklozen. Een laag aandeel werklozen komt voor in de Haarlemmermeer (Schiphol), Capelle aan den IJssel en Zoetermeer.

Inkomen

Voor een vergelijking van huishoudens naar inkomen is gebruik gemaakt van het Regionaal Inkomensonderzoek 1994 van het CBS. In dit onderzoek is het netto-inkomen van de Nederlandse huishoudens verdeeld in kwintielen. Daardoor kan per gemeentegroep een indicatie worden verkregen voor de mate waarin de bevolkingsopbouw naar inkomen evenwichtig is.

Vergeleken met geheel Nederland wijken de groeikernen qua inkomen in positieve zin af. Ook ten opzichte van de middelgrote steden scoren de groeikernen gunstig. Alleen de forensengemeenten hebben een welvarender bevolking binnen hun grenzen ([tabel 3](#)).

Tabel 3. Percentage huishoudens naar netto-jaarinkomen, per gebiedscategorie (kwintielen, 1998)

	groeikernen	forensengemeenten west	forensengemeenten overig	middelgrote-steden west	middelgrote-steden overig	grote steden	Nederland
<i>inkomen in kwintielen</i>							
I: inkomen tot 25.110	16,8	13,8	14,8	19,9	23,3	31,4	20
II: inkomen 25.110-36.665	18,5	16,0	17,3	20,4	22,0	24,0	20
III: inkomen 36.665-49.060	19,4	18,6	19,9	20,1	20,2	18,0	20
IV: inkomen 49.060-64.690	22,6	21,4	23,0	19,3	18,5	13,6	20
V: inkomen > 64.690	22,7	30,2	25,1	20,3	16,1	12,9	20
totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: VROM, WMD'98; CBS, RIO'94, scp-bewerking.

Tussen de verschillende groeikernen is een aanzienlijke bandbreedte in het gemiddeld besteedbare huishoudensinkomen. Met name Helmond en Lelystad hebben relatief lage gemiddelde inkomens. In Lelystad kan dit wellicht worden verklaard doordat de leegstaande huurwoningen mensen met een laag inkomen hebben aangetrokken. In Helmond kan het grote percentage WAO-ers, wellicht verklaard door het industriële verleden, oorzaak van het relatief lage inkomen zijn. Beide steden zijn in de publiciteit geweest vanwege de financiële problematiek onder de bevolking. Het relatief lage inkomen in Helmond is reden geweest om deze stad aan te wijzen als object van het grote stedenbeleid.

Behalve Helmond heeft ook Alkmaar een relatief laag inkomen. Deze stad heeft ooit wel aandacht gekregen vanwege een beperkte groep mensen die in woningen wonen met een relatief hoge huur in vergelijking met het inkomen, maar nooit vanwege het inkomensniveau zelf.

Het hoogst zijn de gemiddelde inkomens in Houten en de Haarlemmermeer, die zich allebei in de Noordvleugel van de Randstad bevinden en waarvan de bevolking zich zowel op werkgelegenheid in de directe omgeving kan richten als in de voormalige centrale stad. In dezelfde context moeten de relatief hoge gemiddelde inkomens in Zoetermeer en Nieuwegein worden gezien.

Opleidingsniveau

Voor een vergelijking van personen naar opleidingsniveau is gebruik gemaakt van het Aanvullend Voorzienenonderzoek (AVO'99). Op basis van een steekproef verschaft dit onderzoek informatie over het hoogst voltooide opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking.

In de groeikernen (en in de middelgrote steden in overig Nederland) is het aandeel personen van 25 jaar of ouder met een hoogst voltooide opleiding op het laagste niveau, groot in vergelijking tot de overige gebiedscategorieën (tabel 4). Ook het percentage personen met een voltooid hoog opleidingsniveau in de groeikernen, is relatief laag. Dit relatief lage opleidingsniveau in de nieuwe steden is opvallend gezien het geconstateerde hoge inkomensniveau.

Tabel 4. Bevolking van 25 jaar en ouder naar hoogst voltooide opleidingsniveau, per gebiedscategorie, 1999, (in procenten)

	laag	midden	hoog	totaal
groeikernen	54,5	27,9	17,6	100
forensengemeenten-west	47,7	28,7	23,7	100
forensengemeenten-overig	50,3	26,7	23,0	100
middelgrote steden-west	44,5	33,0	22,5	100
middelgrote steden-overig	54,0	26,3	19,6	100
grote steden	48,0	25,3	26,7	100
Nederland	52,4	28,1	19,5	100

a. Laag: geen onderwijs of minder dan lager onderwijs, lager onderwijs, lbo, mavo, mulo, 3 jaar havo/vwo.

Midden: havo, vwo, hbs, mbo.

Hoog: hbo of (kandidaats) universiteit.

Bron: SCP, AVO'99.

Nadere analyses laten zien dat bij het onderscheid het verschil in meetniveau van belang is (huishoudens bij inkomens, personen bij opleidingsniveau). Lage opleidingsgroepen zijn onderdeel van huishoudens met een relatief hoog inkomen. Dit inkomen wordt daar vaak verdiend door twee personen, waarbij de tweede persoon verhoudingsgewijs veel uren werkt, en daardoor een substantieel inkomen verwerft. Een tweede bijdrage aan het relatief hoge inkomen van lage inkomensgroepen in de groeikernen, wordt geleverd door het feit dat er in groeikernen vaker dan elders buiten reguliere werktijden wordt gewerkt. Eénverdieners met een laag opleidingsniveau die op 'normale' tijden werken, verdienen in groeikernen evenveel als vergelijkbare eenverdieners elders.

Vermoedelijk is het grote aantal tweeverdieners toe te schrijven aan een relatief groot eigen-woningbezit, dat het noodzakelijk maakt dat beide partners werken.

Conclusie

De vraag of groeikernen inmiddels behalve woonsteden ook werksteden geworden zijn, moet negatief beantwoord worden. Ondanks een positieve ontwikkeling in de jaren negentig blijft de woon-werkbalans negatief.

De vraag of groeikernen inmiddels een evenwichtige bevolkingssamenstelling naar inkomen hebben moet eveneens negatief beantwoord worden. Het inkomen is er voor Nederlandse begrippen relatief hoog. Daarbij moet echter aangetekend worden dat het gemiddelde huishoudinkomen omhoog 'gestuwd' wordt door de vele gezinshuishoudens met twee verdieners.

Te verwachten is, dat ook in de toekomst nog veel jonge gezinshuishoudens de groeikernen zullen bevolken (veel groeikernen blijven groeien). Een groot deel van hen blijft voor wat betreft de werkgelegenheid aangewezen op plekken buiten de eigen woongemeente.

1 De gemeenten zijn: Alkmaar, Almere, Capelle aan den IJssel, Duiven, Haarlemmermeer, Hellevoetsluis, Helmond, Hoorn, Houten, Huizen, Lelystad, Nieuwegein, Purmerend, Spijkenisse, Westervoort en Zoetermeer.

2 Het artikel is gebaseerd op E. de Bruijne en F. Knol, *Gewenste groei; bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in ex-groeikernen*, SCP-publicatie 2001/1, Den Haag 2001.

3 De gemeentegroepen zijn als volgt gedefinieerd: de grote steden zijn Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. De middelgrote steden zijn gemeenten tussen 50.000 en 200.000 inwoners. De forensengemeenten zijn alle gemeenten die in de voormalige CBS-typologie naar urbanisatiegraad als zodanig zijn benoemd. Ten slotte zijn middelgrote steden en forensengemeenten onderscheiden naar ligging in West-Nederland en Overig Nederland. West-Nederland bestaat uit de provincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland. Overig Nederland bestaat uit de overige provincies.

